

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

GRAFİK VE FOTOĞRAF

**FOTOGRAM
213GİM085**

Ankara, 2012

-
- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
 - Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
 - **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	2
1. FOTOGRAF TEKNİĞİ	2
1.1. Tanımı	2
1.2. Amacı	2
1.3. Özellikleri	3
1.4. Solüsyonların Hazırlığı	5
1.5. Agrandizörün Hazırlığı	5
1.6. Fotoğraf Kâğıdının Hazırlanması	5
UYGULAMA FAALİYETİ	6
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	8
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	9
2. FOTOGRAF TEKNİĞİ İLE ANLATIM	9
2.1. Farklı Fotoğraf Düzenlemeleri	9
2.2. Farklı Malzemelerle Fotoğraf Uygulamaları	11
2.3. Farklı Efektlerle Fotoğraf Uygulamaları	12
2.4. Kart Banyosu	12
2.5. Kurutma	12
UYGULAMA FAALİYETİ	13
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	15
MODÜL DEĞERLENDİRME	16
CEVAP ANAHTARLARI	17
KAYNAKÇA	18

AÇIKLAMALAR

KOD	213GIM085
ALAN	Grafik ve Fotoğraf
DAL/MESLEK	FOTOĞRAFCI
MODÜLÜN ADI	FOTOGRAM
MODÜLÜN TANIMI	Bu modülle öğrenciye, fotogram baskı yapma yeterliklerini kazandırmak amaçlanmaktadır.
SÜRE	40/24
ÖN KOŞUL	Bu modülün ön koşulu yoktur.
YETERLİK	Karanlık odada fotogram yapmak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Bu modülle, uygun ortam sağlandığında siyah-beyaz karanlık odada tekniğine uygun fotogram baskı yapabileceksiniz. Amaçlar <ol style="list-style-type: none">1. Fotogram için gerekli malzeme ve araç gereçlerini eksiksiz hazırlayabileceksiniz.2. Siyah-beyaz karanlık odada tekniğine uygun fotogram baskı yapabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Karanlık oda Donanım: Siyah-beyaz kart banyo solüsyonları ve araç-gereçleri, agrandizör
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda ölçme aracı (çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, boşluk doldurma, eşleştirme vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Modül içerisinde size tanıtılacak olan “fotogram”lar dünya fotoğraf tarihinin ilk örnekleri olarak Laszlo Moholy Nagy ve Man Ray’a aittir.

Sanatçılar, yaptıkları fotogram denemeleriyle hem içinde buldukları dönemin fotoğraf anlayışına karşı durmuş hem de fotoğrafın klasik üretim sınırlarını zorlamışlardır.

Siz de fotogram çalışırken çevrenizde bulunan farklı yapısal özellikleri olan objelerin fotografik etkilerini de tanımış olacaksınız. Fotoğraf makinesi kullanılmadan yapılan bu çalışma her türlü denemelere açıktır.

Fotogram sadece biçim estetiği üzerine kurulmaz. Bu bilgiyle kullanılan objelerin yapısal ve dokusal özellikleri tanıdıktan sonra kurguladığınız konu üzerinde fotogram çalışabilirsiniz. Ünlü fotoğraf sanatçılarına ait fotogram örneklerini incelemeyi unutmayınız. Yapacağınız denemelerde yol gösterici olacaktır.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Fotogram için gerekli malzeme ve araç gereçlerini eksiksiz hazırlayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Renkli ve siyah-beyaz fotoğraf kartına basılan fotogram örneklerini birbirleriyle karşılaştırarak anlatıma kattığı etkiyi tartışınız.

1. FOTOGRAM TEKNİĞİ

1.1. Tanımı

Fotogram, rayogram ve schulzegrafi olarak da adlandırılır. Fotogram; karanlık oda koşullarında fotoğraf makinası kullanılmadan agridizör aracılığıyla birbirinden farklı yapı ve doku içeren objelerin fotoğraf kâğıdı üzerindeki silüetleridir.

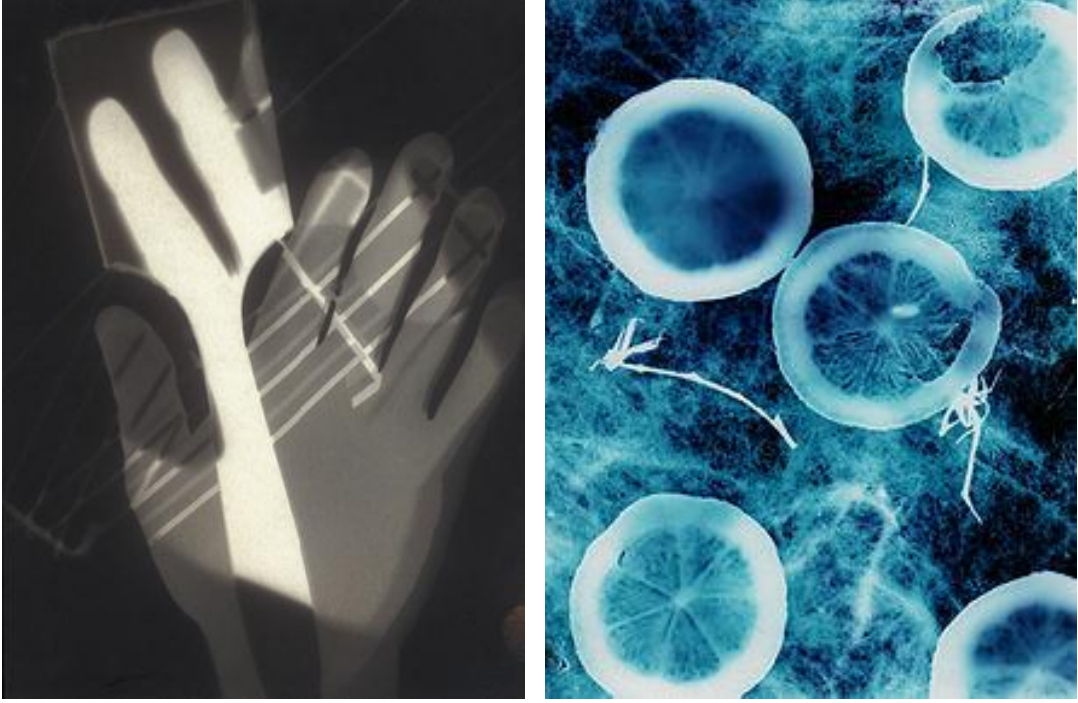
Fotoğraf 1.1: Fotogram çalışmaları

1.2. Amacı

Moholy Nagy ve Man Ray fotogram çalışmalarıyla bir yandan fotoğrafın klasik ifade biçimine karşı durmuş, diğer yandan da fotoğrafın ifade sınırlarını zorlamışlardır. Fotogram, ilk kez 19. yy başlarında “rayogram” adıyla fotoğraf makinesi kullanılmadan karanlık oda

çalışmaları olarak elde edilmiştir. Fotogram, ilk kez Moholy Nagy tarafından fotoğraf sanatının toplum tarafından yeniden algılanması ve yeni bir görüş açısı geliştirmesi amacıyla ortaya konmuştur.

Fotogram ile fotoğrafın sadece makine aracılığı ile çekilmeyeceğini, makine kullanılmadan karanlık odada fotoğraf yapılabileceği bilgisini vermiştir. Fotogram, sadece teknik denemeler olarak görülmemelidir. Moholy Nagy, fotogram ile fotoğrafın sadece anı yakalamak olmadığını, süreç içerisinde yaratıcılığı kullanarak da fotoğraf yapılabileceğini ortaya koymuştur. Fotogram sadece teknik denemelerle elde edilmez. Yaratıcılığı kullanarak bilinçle seçilen ve amaca uygun olarak kullanılan görsel öğelerle de istenilen kuramsal etki yaratılabilir.

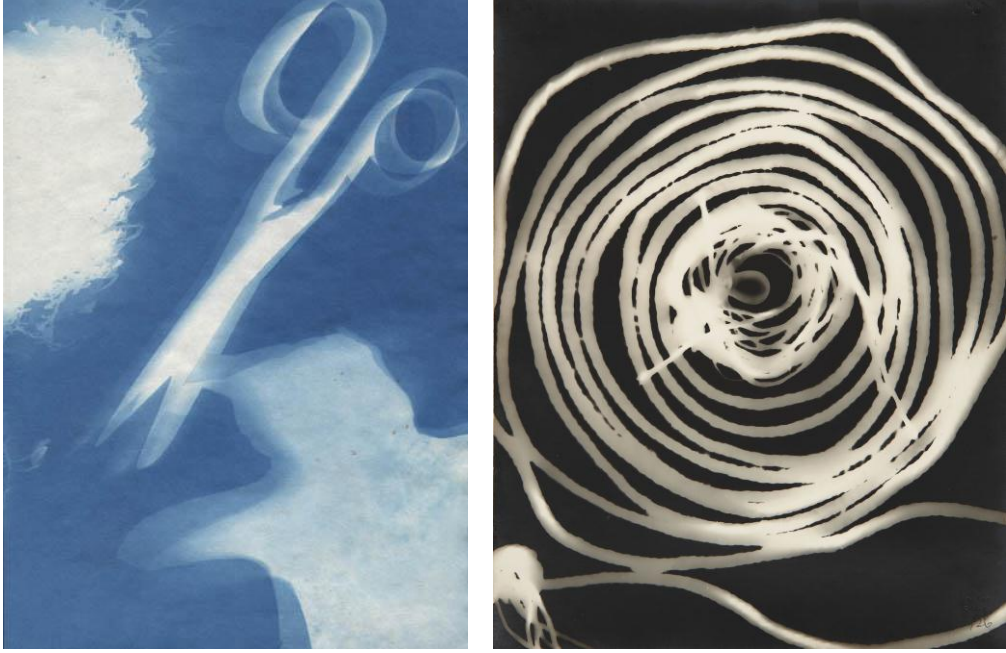
Fotoğraf 1.2: Doğal malzemelerle yapılmış fotogramlar

1.3. Özellikleri

Fotogramın en önemli özelliği, görüntüleri elde edebilmek için fotoğraf makinesi değil, agridizör kullanılmasıdır.

- Fotogram, agridizör ışığında karanlık oda ortamında yapılır.
- Görüntü siyah-beyaz ve gri tonlarındaki silüetler olarak elde edilir.
- Klasik fotoğrafta kullanılan negatif film yerine, çeşitli doğal ve yapay objeler ile fotoğraf kâğıdı kullanılır.

- Klasik üretim araçları ve üretim biçimine karşı yenilikçi ve deneysel bir tavır ile üretilir.
- Fotoğrafi yaratma süreci içerisinde kullanılan teknik-fotogram aslında üretimin aracıdır.
- Temelinde teknik arayışlar olmasına karşın sadece biçim estetiği üzerine kurulmaz. Bilinç ile düşünülen ve belirli bir tema üzerine kurulan fotogramın etkisi de güçlüdür.

Fotoğraf 1.3: Biçim estetiği üzerine çalışılmış fotogramlar

Fotoğraf 1.7: Farklı kompozisyonlarla oluşturulmuş fotogram örnekleri

1.4. Solüsyonların Hazırlığı

Negatif film kullanılan kart baskılarında olduğu gibi, fotogram çalışırken de kart banyolarında aynı solüsyonlar aynı koşullarda hazırlanır ve uygulanır. Hazır paketler halinde satılan 1. solüsyon geliştiricidir. 20-22 °C sıcaklıktaki saf su ile karıştırılarak hazırlanır. 2. solüsyon ise durdurucudur. Fotogram çalışmasının istenilenden fazla gelişerek kararmasına engel olur. 3. solüsyon ise saf sudur. Fotoğraf kağıdının akan su altında en az on beş dakika bekletilmesi önerilir. Bu konuda ayrıntılı bilgileri siyah beyaz karanlık oda ve siyah beyaz kart banyosu modüllerinden öğrenebilirsiniz.

1.5. Agrandizörün Hazırlığı

Agrandizör hazırlığında ilk yapılması gereken şey baskı öncesinde agrandizörün lambasının yanıp yanmadığının kontrol edilmesidir. Parmak izi kalmaması için ıslak elle agrandizörün merceğine dokunulmamalıdır. Ortamda var olan ince tozlar görüntünün keskinliğini bozabilir. Bu nedenle tozlanan agrandizörün baskı öncesi tozunun alınması gereklidir.

1.6. Fotoğraf Kâğıdının Hazırlanması

Baskı, fotoğraf kâğıdının solüsyonlu yüzeyi parlak ve kaygan yüzüne yapılır. Bu nedenle parmak izinin çıkmaması için kâğıdın solüsyonlu yüzeyi mutlaka ıslak ya da nemli eller yerine kuru eller ile hafifçe dokunularak tespit edilmelidir. Baskı sırasında agrandizörün altına fotoğraf kâğıdının emülsiyonlu kaygan ve parlak yüzeyi üste gelecek şekilde yerleştirilir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki işlemleri tamamladığınızda fotogram tekniğine uygun çalışma yapabilmek için obje seçebilecek, kart seçimini yapabilecek ve kart banyosunu hazırlayabileceksiniz.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Kompozisyon oluşturacak çeşitli objeler temin ediniz.	➤ Objeye seçiminde yaratıcı davranmaya özen gösteriniz.
➤ Kart banyosunun solüsyonlarını hazırlayınız.	➤ Beyaz leke değerini elde edebilmek için ışık geçirmeyen gri lekeler değerini elde edebilmek için yarı geçirgen malzeme kullanmalısınız.
➤ Karanlık odada agridizörü ayarlayınız.	➤ İlk banyonun 22 °C-23 °C olması gerektiğini unutmayınız. ➤ Banyo çalışması sırasında önlük giyiniz. Banyo solüsyonlarını ellerinizi sürmeden hazırlayınız. ➤ Unutmayınız! Bir banyoya ait maşa diğer banyo tankında kullanılırsa banyoların solüsyonları niteliklerini kaybedebilir.
➤ Fotoğraf kağıdını baskı için hazırlayınız.	➤ Baskıya geçmeden önce, fotoğraf kağıdının ölçülerine göre kadraj ayarlarını yaparak agridizörün yüksekliğini kağıdın boyutlarına göre ayarlayınız. ➤ Parlak fotoğraf kağıtları incedir, mat fotoğraf kağıtları ise kalındır .

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanmadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Kompozisyon oluşturacak çeşitli objeler temin ettiniz mi?		
2. Kart banyosunun solüsyonlarını hazırladınız mı?		
3. Karanlık odada agridizörü ayarladınız mı?		
4. Fotoğraf kağıdını baskı için hazırladınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “**Hayır**” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “**Evet**” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

- 1- Fotogramın diğer adları,vedir.
- 2- Fotogramın en önemli özelliklerinden biri değil agrandizör kullanılmasıdır.
- 3- Fotogramda klasik fotoğrafta kullanılan yerine, doğal ve yapay objeler kullanılır.
- 4- Fotogram ilk kez tarafından yapılmıştır.
- 5-, sadece teknik bir arayış değildir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Bu faaliyette verilecek bilgiler doğrultusunda, uygun ortam sağlandığında farklı objeler kullanarak siyah –beyaz karanlık oda tekniğine uygun fotogram baskı yapabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Ünlü sanatçı çalışmalarını araştırınız.
- Elde ettiğiniz fotogram baskılarında elde edilen sonuçlara göre hangi objelerin kullanıldığını arkadaşlarınızla birlikte tahmin etmeye çalışınız.
- Bu tahminleriniz kesinleştikçe deneme yanılma yoluyla öğrenmek yerine fotoğraf üzerindeki etkilerinden tanıdığınız malzemeleri kullanarak, istediğiniz etkileri yaratmak için vakit ve malzeme kaybını önleyebilirsiniz.

2. FOTOGRAM TEKNİĞİ İLE ANLATIM

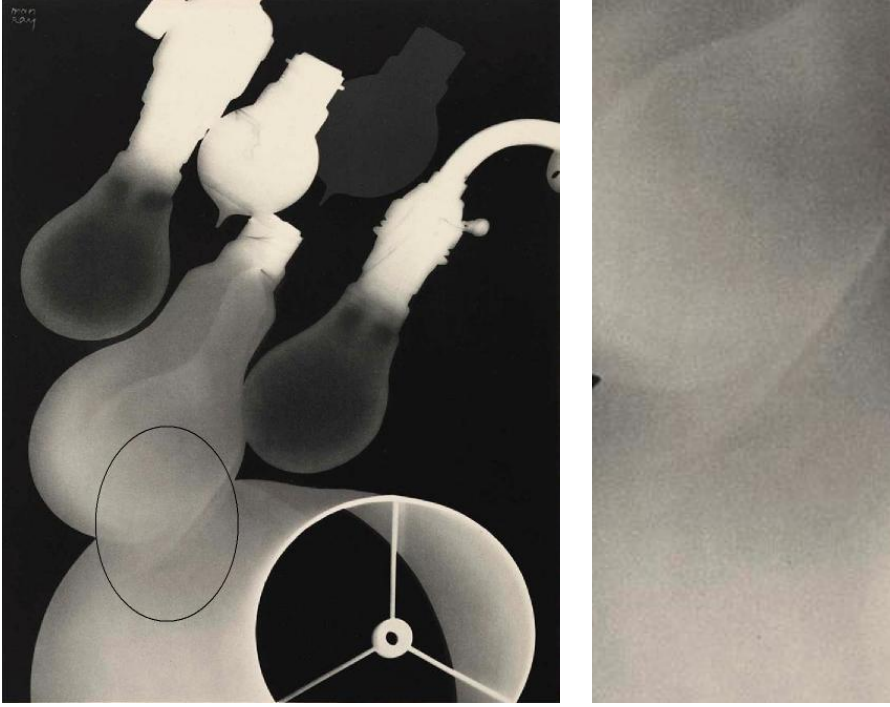
2.1. Farklı Fotogram Düzenlemeleri

Fotogram yapılırken fotoğraf kağıdı belli bir süre agridizör ışığı altında pozlandırılır. Böylece fotoğraf kağıdı kararır siyah renk alırken fotoğraf kağıdı üzerinde konumlandırılan objeler de, beyaz ve farklı tonlardaki gri leke değerleri olarak yansır.

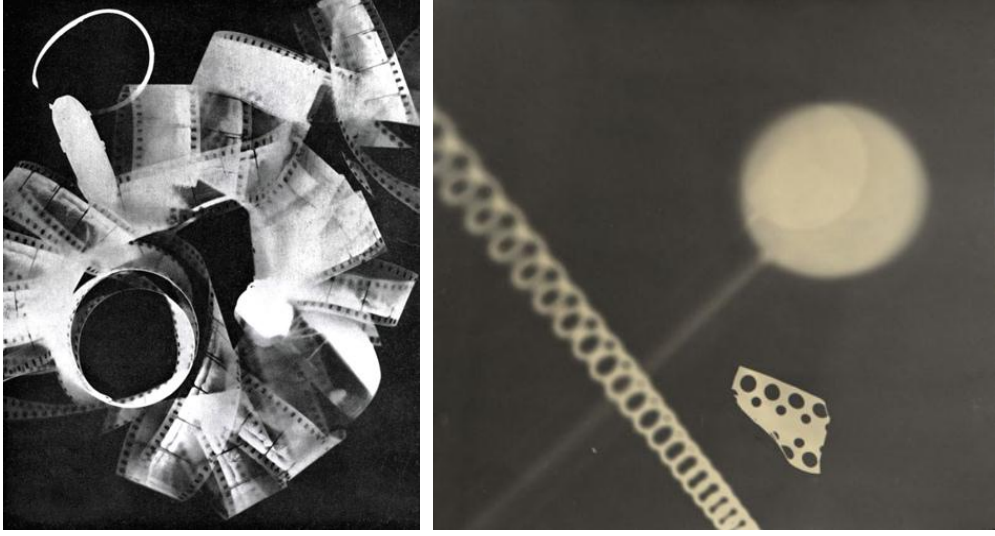
Fotoğraf 2.1: Çeşitli objelerle yapılmış bir düzenleme

Düzenleme yapılırken bu bilgilerin akıldan çıkartılmaması gerekir. Çünkü fotoğraf kağıdı üzerinde yerleştirilen nesnelerin farklı dokusal özellikleri farklı leke değerlerinde silüetler oluşmasına neden olur. Bu da yüzey üzerindeki leke değerlerinin yerleşimi ve etkileri açısından önemlidir. Çünkü ışık geçirmeyen dokudaki objeler fotoğraf kağıdına beyaz lekeler olarak yansır.

Fotoğraf 2.2: Dokusal farklılıkların fotograma yansması

Üst solda yer alan fotoğrafta, siyah çizgi ile belirtilen alan üst sağda büyütülerek gösterilmiştir. Örnekten de anlaşılacağı üzere nesnelere arasında gereken boşluk bırakılmazsa nesnelerin formunu algılamak mümkün olmayabilir.

Fotoğraf 2.4: Saydam objeler ışığı tamamen geçirirken baskı sonrasında fotoğraf kağıdı üzerinde siyah leke olarak yansması

Fotoğraf 2.6: Yarı geçirgen nesnelerin baskı sonrasında fotoğraf kağıdı üzerinde gri leke olarak yansması

2.2. Farklı Malzemelerle Fotogram Uygulamaları

Fotogram çalışılırken kullanılan farklı malzemelerin anlatım üzerinde yaratacağı etkiler de farklıdır. Bu bilgilerin doğruluğunu görebilmek için uygulama sırasında kullanılacak malzemelerin de amaca uygun olarak seçilmesi gerekir.

Işık geçirmeyen nesnelere kullanıldığında, pozlandırma sırasında ışık alan fotoğraf kartı siyah, ışık geçirmeyen nesnenin altında kalan alanlarda ise beyaz silüetler elde edilir.

Fotoğraf 2.7: Transparan objelerle çalışma

Üst sağ tarafta yer alan balık formunda olduğu gibi, yarı transparan ya da transparan objeler kullanıldığında ise, gri leke değerleri ara tonlar elde etmek mümkündür.

2.3. Farklı Efektlerle Fotogram Uygulamaları

Fotogram varoluşu itibarıyla eski ve denenmiş olana karşı ve yenilikçidir. Bu nedenle fotoğraf makinesi ve film kullanılmadan üretilmesinin yanı sıra kullanılan objelere ek olarak çeşitli efektler de kullanılabilir. Baskıyı yaparken agrandizörün merceğinin önüne kalın desenli tül perde parçası konulabilir. Fotoğraf kağıdının kıvrılmadan ve düz durabilmesi için üzerine konulan kağıt büyüklüğündeki cam parçası üzerine vazelin de sürülebilir.

2.4. Kart Banyosu

1. kart banyosu geliştirici özelliğe sahiptir. Fotogram üzerinde kontrast tonlar oluşması istenirse 1. banyonun ısı artırılabilir. 2.banyo ağartıcıdır. Yani, fotoğraf kartının 1. banyo tankından çıkartılıp 2. banyo tankına getirilinceye kadarki sürede (hypo clorür –çamaşır suyu- içerdiğinden) görüntünün kararmasını engeller. 3.solüsyon ise saf sudur. Fotoğraf kağıdı üzerindeki gereksiz gelişmeleri ya da kararmaları engeller. Fotoğraf kağıdının akan su altında en az on beş dakika bekletilmesi önerilir. Üzerindeki banyo kalıntılarının akararak fotoğrafın daha fazla zarar görmesini engeller.

2.5. Kurutma

Fotoğraf kağıtları 3.solüsyonu olan saf ve akan su altında en az on beş dakika tutulmalıdır. Bu sürenin sonunda kartın üzerindeki sıvıya asla dokunulmamalıdır. Bir köşesinden maşayla tutulan fotoğraf kağıdı tozsuz bir ortamda özel mandalı ile ipe asarak kurutulmalıdır. 3. banyo solüsyonu olarak saf su kullanılırsa musluk suyundaki kireç izleri fotoğraf kağıdı üzerinde görülmez.

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki işlem basamaklarını tamamladığınızda, objelerin fotogram baskısını yapabileceksiniz.

Kullanılacak Araç Gereçler:

- 18x24 cm fotoğraf kağıdı
- Kart banyosu için sıvı solüsyonlar
- Fotogramda kullanılacak objeler
- Agrandizör
- Banyo tankları ve maşaları

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Fotoğraf kağıdının üzerine objelerle düzenleme yapınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Işık altında farklı etkiler yaratabileceğiniz objelerin seçiminde yaratıcı davranmaya özen gösteriniz.➤ Orijinal baskıya geçmeden önce test baskılar yapınız.
➤ Fotoğraf kağıdını pozlandırınız.	➤ Fotoğraf kağıdını pozlandırırken, agrandizörden gelen ışığın yoğunluğu az ise pozlandırmanın süresini uzun tutmanız gerektiğini unutmayınız.
➤ Farklı efektlerle fotogram çalışmaları yapınız.	➤ Fotoğraf kağıtları karanlık odanın kapısı kapatıldıktan sonra kırmızı ışık kullanarak ve kuru el ile kutusundan çıkartılmalıdır.
➤ Fotoğraf kağıdını banyo yapınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Pozlandırılan fotoğrafı 1. banyonun olduğu (geliştirici) tanka yerleştiriniz.➤ Fotoğraf kağıdı banyo içindeyken tankı sallayarak her tarafın eşit oranda banyo edilmesini sağlayınız.➤ 1. tankın maşası ile köşesinden tuttuğunuz fotoğraf kağıdının üzerindeki banyo sıvısının aynı tank üzerinde süzülmesini sağlayınız.➤ 2. banyonun (durdurucu) görüntünün gelişmesini durdurduğunu unutmayınız.➤ 3. banyo (sabitleştirici) görüntünün kalıcılığını belirler. Kağıdın bu banyoda az tutulduğunda fotoğrafın daha kısa sürede sararmasına görüntünün kaybolmasına neden olduğuna dikkat ediniz.➤ Fotoğraf kağıdı 4.banyo (saf dinlenmiş su altında) 15 dakikadan az tutulmamalıdır.

➤ Fotoğraf kağıdını kurutunuz.	➤ Size önerilenlerin dışında yaratıcı etkiler kullanmaya özen gösteriniz.
--------------------------------	---

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1.Amacınıza uygun objeleri seçtiniz mi?		
2.Objeleri fotogram tekniğine göre düzenlediniz mi?		
3.Deneme baskılar yaptınız mı?		
4.Fotoğraf kâğıdının emisyonlu yüzeyini kullanmaya dikkat ettiniz mi?		
5.Pozlandırma süresini amacınıza göre belirlediniz mi?		
6.Kart banyosunu kurallarına göre yaptınız mı?		
7.Fotoğraf üzerinde leke kalmadan kurummasına dikkat ettiniz mi?		
8.Aynı baskıyı farklı etkilerle denediniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “**Hayır**” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “**Evet**” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Fotogram yapılırken, fotoğraf kağıdı belli bir süre
..... altında pozlandırılır.
2. Fotoğraf kağıdı üzerinde yerleştirilen nesnelerin farklı..... farklı
..... silüetler oluşmasına neden olur.
3. Saydam objeler ışığı tamamen geçirirken, baskı sonrasında fotoğraf kağıdı
üzerinde olarak yansır.
4. Işık geçirmeyen nesnelerle, baskı sonrasında fotoğraf kağıdı üzerinde
..... elde edilir.
5. Yarı geçirgen nesneler, baskı sonrasında fotoğraf kağıdı üzerinde
..... olarak yansır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Modül sonunda kazandığınız yeterliliği aşağıdaki uygulamayı yaparak değerlendiriniz.

Öğretmeniniz tarafından belirlenen gruplardaki arkadaşlarınızla fotogram çalışması yapınız.

- Öğrenciler belirlenecek farklı konularda fotogram çalışması yapacaklardır. Yapılan çalışmaları okul koridorlarında sergileyeceklerdir.
- Modül değerlendirme; öğrencilerin yapacağı ya da organize edeceği farklı bir etkinlik çerçevesinde de yapılabilir.

Çalışmanızı aşağıdaki kriterlere göre değerlendiriniz.

1. Kompozisyon oluşturacak çeşitli objelerin seçimi.
2. Kart banyosu ile ilgili tüm malzeme ve araç gerecin hazırlanması.
3. Fotoğraf kağıdının üzerine objelerle düzenleme yapımı.
4. Farklı efektlerle fotogram çalışması yapımı.
5. Fotoğraf kağıdının doğru pozlandırılması.
6. Fotoğraf kağıdının doğru bir şekilde banyo yapılması.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ – 1'İN CEVAP ANAHTARI

1	schulzegrafi ve rayogram
2	fotoğraf makinesi
3	negatif film
4	Moholy Naggy
5	Fotogram

ÖĞRENME FAALİYETİ – 2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	agrandizör ışığı
2	dokusal özellikleri- leke değerleri
3	siyah leke
4	beyaz silüetler
5	gri lekeler

KAYNAKÇA

- DUYGUN M. Ufuk, Temel Fotoğraf Semineri Ders Notları, İfsak,Çatı Grafik Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 2010.
- DEMİREL İbrahim, Fotoğraf, GÜ Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara, 1992.
- DOĞRU Nadir, **Fotoğraf Üzerine Konuşmalar**, Nadir Fotoğraf Evi, Bursa, 2012.
- BİRSEL Alper, Fotoğraf Üzerine Konuşmalar, Uludağ Üniversitesi Grafik Ana Sanat Dalı Ders Notları, Bursa, 1988